

PRACE NAUKOWE
Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie

PEDAGOGIKA
XIII

Edukacja w społeczeństwie
wielokulturowym

pod redakcją
Kazimierza Rędzińskiego

Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie

2004

Redaktor naukowy
Kazimierz Rędziński

Recenzent
Janusz Sztumski

Redaktor
Przemysław Lasota

Korektor
Mirosław Łapot

Redakcja techniczna
Jacek Kukułka

Projekt okładki
Wojciech Lipiec
Janusz Pacuda

© Copyright by Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Częstochowa 2004

ISBN 83 – 7098 – 866 – 0

Wydawnictwo Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie
42 – 200 Częstochowa, ul. Waszyngtona 4/8
tel. (0 34) 378 43 29, fax (0 34) 378 43 19.
www.ajd.czest.pl
e-mail: wydawnictwo@ajd.czest.pl
Wydanie I. Objętość 18,5 ark. druk. (B5).

Spis treści

Słowo od redaktora	7
Wojciech Lipiec	
Wspomnienie o Januszu Lipcu	11
I. Historyczne aspekty wielokulturowości	
Kazimierz Rędziński	
Szkolnictwo żydowskie w Częstochowie w latach 1868 – 1914	23
Wiesław Paszkowski	
Powstanie szkolnictwa jidyszystycznego w Polsce	43
Mirosław Łapot	
Żydowska opieka nad dzieckiem sierocym w Galicji w XIX i na początku XX w. (do 1914 r.)	57
Małgorzata Puchowska	
Tematyka żydowska na scenie jezuickiego teatru szkolnego w Chyrowie	75
Stefania Walasek	
Relacje polsko-litewskie i polsko-białoruskie na przykładzie szkolnictwa w wo- jewództwach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej	85
Marta Meducka	
Biblioteki Polskiej Macierzy Szkolnej w Kieleckiem w latach 1918 – 1939 ...	93
Mirosława Szczygieł	
Zadania i cele pomocy społecznej w II Rzeczypospolitej na przykładzie miasta Częstochowy (wybrane aspekty)	107
Jadwiga Suchmiel	
Emancypacja naukowa kobiet w uniwersytetach w Krakowie i we Lwowie do roku 1939	115
Sylwia Domagalska	
Kształtowanie się kultury robotniczej w częstochowskiej dzielnicy Raków ...	125
II. Współczesne zagadnienia edukacji wielokulturowej	
Krzysztof Grygajtis	
Etos sąsiedztwa. Mniejszości narodowe w III Rzeczypospolitej (Ukraińcy, Łemkowie, Niemcy, Białorusini, Litwini)	139
Maria Janukowicz	
Edukacyjny kontekst empatii międzynarodowej	183
Iwona Wagner	
Polska na drodze do społeczeństwa informacyjnego — szanse i zagrożenia ...	189

Wanda Zych	
Wspomaganie rozwoju uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w zreformowanej szkole	199
Jolanta Wilsz	
Psychologiczne aspekty koncepcji poradnictwa zawodowego	205
Paweł Zieliński	
Możliwości zastosowania hipnozy w pedagogice	219
Agnieszka Kaczyńska	
Wpływ bezrobocia na rodzinę	227
III. Rola kultury ludowej, literatury, ekonomiki w kształtowaniu dialogu międzykulturowego	
Stanisław Gawlik	
Historyczna i kulturowa przestrzeń kolędy	235
Lidia Pawelec	
Wielokulturowy wymiar kapliczek i krzyży przydrożnych	243
Magdalena Pluta	
Dziecko w relacjach ze światem dorosłych na przykładzie nowelistyki Stefana Zweiga	253
Magdalena Pluta	
Die Identitätskrise der bürgerlichen Frau. Zum Bild der Weiblichkeit im Schaf- fen und Leben von Stefan Zweig	257
Adam Rędziński	
Aktualizacja i utylitaryzm w systemie kontroli wewnętrznej COSO	261
Tadeusz Michalczyk	
Zachowania społeczne a sfera racjonalnych wyborów — aspekt komunikacji społecznej	275
Indeks nazwisk	285

Januszowi Lipcowi,

*pierwszemu częstochowskiemu
historykowi wychowania,
tom niniejszy dedykują*

*współpracownicy
i wychowankowie*

Słowo od redaktora

Wielokulturowość jest dziś hasłem niezmiernie popularnym i szeroko dyskutowanym przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych. Niewątpliwie głównym czynnikiem zbliżającym odmienne kultury jest proces globalizacji. Paradoksalnie jednak globalizacja, jako siła sprawcza wielokulturowości, okazuje się jej zagrożeniem — dąży bowiem do jednolitości, a zatem do monokultury.

Współczesne społeczeństwo niezwykle silnie odczuwa własną zależność od zdarzeń, zjawisk i losów rozgrywających się w odległych zakątkach świata. Różnice polityczne, gospodarcze, kulturowe i językowe zacierają się w wyniku rosnącej wciąż roli mediów masowych, docierających dosłownie wszędzie. Tendencja globalizacyjna wywołuje w społeczeństwach potrzebę zachowania własnej tożsamości. W praktyce owa potrzeba pobudza działania regionalizacyjne.

W latach siedemdziesiątych E.J. Schumacher, przeciwstawiając się modzie na gigantyzm, w książce o znamienym tytule *Małe jest piękne*¹ dowodził, iż kontynuowanie przez cywilizację zachodnią wzrostu gospodarczego nie doprowadzi do dobrobytu, równomiernie rozłożonego między różne kraje i ustroje, lecz zwiększy nierówności i skumuluje inne zagrożenia. Schumacher nie był odosobniony w swej opinii. Zwiększające się dysproporcje między zamożną mniejszością a głodującą większością ludzkości akcentował m.in. Robert Jungk². Zauważył on, że w krajach dobrobytu postęp techniczny przyczynił się umocnienia elit politycznych, ekonomicznych i wojskowych, dostarczając wielu nowych środków manipulacji — mediów masowych. W życiu indywidualnym spowodował jednak rozpad tradycyjnych struktur i więzi społecznych, wywołał wyobcowanie, izolację i samotność jednostek. Wizja społeczeństwa konsumpcyjnego okazała się niedoskonała, co R. Jungk trafnie spuentował jako „zubożenie w dobrobycie”.

Książka Jungka oprócz krytycznej diagnozy ludzkości lat siedemdziesiątych zawiera także prognozę na przyszłość. Według autora postęp zejdzie na drugi plan, a ludzie coraz częściej będą dążyć do demokratycznego decydowania o losach zbiorowości i zacieśniania więzi międzyludzkich. Największy udział w tych przeobrażeniach ma odegrać e d u k a - c j a.

W szkołach zaczyna się przyszłość — pisał Jungk. Dlatego edukacja nie może polegać tylko na przekazywaniu gotowych wzorów. Szkoła ma stawiać pytania, na które odpowiedź nie jest jeszcze znana, i odwoływać się nie do pamięci, lecz do wyobraźni i obserwacji. Musi realizować postulat: otwartości na inność, inwencji, odejścia od wytwarzania na rzecz przeżywania, od przymusu wydajności do swobodnego rozwoju, od surowej celowości do swobodnej gry.

¹ Zob. E.J. S c h u m a c h e r, *Małe jest piękne*, Warszawa 1981.

² Zob. R. J u n g k, *Człowiek tysiąclecia*, przekł. A.D. T a u s z y ń s k a, Warszawa 1981.

Słowa te dziś, na początku XXI w., są jak najbardziej aktualne. Międzynarodowa Komisja ds. Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa w swoim raporcie dla UNESCO, opublikowanym w Polsce w 1998 r., o znamienym tytule *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb* podkreśliła, iż jednym z filarów przyszłej edukacji ma być hasło „Uczyć się, aby żyć wspólnie”. Nawiązując do owej idei, publikacja niniejsza ma na celu rozpoznanie zarówno doświadczeń historycznych, jak i współczesnych problemów wielokulturowości tak, by edukacja sprostała wyzwaniom stojącym przed nią w perspektywie otwarcia Polski, Polski jako części jednoczącej się Europy.

* * *

Tom XIII Pedagogiki został dedykowany zmarłemu w 1992 r. Profesorowi Januszowi Lipcowi, pierwszemu częstochowskiemu historykowi wychowania. Dlatego też przed zasadniczą częścią książki zamieszczono artykuł wspomnieniowy autorstwa Wojciecha Lipca, syna Profesora. Niezwykle, dramatyczne i trudne koleje losu częstochowskiego Pedagoga zdecydowały o tym, iż zrezygnowano z uprawnionego w tego typu publikacji schematu biogramu naukowego na rzecz formy eseistycznej, lepiej oddającej nietuzinkowy życiorys. Dołączono też do niego wykaz publikacji Profesora.

Część badawcza tomu składa się z trzech części: „Historyczne aspekty wielokulturowości”, „Współczesne zagadnienia edukacji wielokulturowej” oraz „Rola kultury ludowej, literatury i ekonomii w kształtowaniu dialogu między kulturami”. Na jego końcu zamieszczono indeks nazwisk.

Część pierwszą otwiera blok czterech artykułów dotyczących tematyki żydowskiej. K. Rędziński przedstawił losy szkolnictwa żydowskiego w Częstochowie w okresie 1868 – 1914, Wiesław Paszkowski zajął się oświatą organizowaną w II Rzeczypospolitej przez CISZO, Mirosław Łapot opisał przemiany w żydowskiej opiece nad sierotami w Galicji autonomicznej, a Małgorzata Puchowska omówiła inscenizacje teatru szkolnego jezuitów w Chyrowie o tematyce żydowskiej. Trzy kolejne artykuły dotyczą oświaty w II Rzeczypospolitej: Stefania Walasek zreferowała polsko-litewskie i polsko-białoruskie uwarunkowania rozwoju szkolnictwa na kresach, Marta Meducka ukazała wkład bibliotek Polskiej Macierzy Szkolnej w szerzenie oświaty na Kielecczyźnie, natomiast Mirosława Szczygieł przedstawiła pomoc społeczną w Częstochowie. Z kolei Jadwiga Suchmiel opisała proces emancypacji naukowej kobiet w Uniwersytecie Jagiellońskim i Uniwersytecie im. Jana Kazimierza przed drugą wojną światową. Częstochowską dzielnicę Raków i jej kulturę robotniczą scharakteryzowała Sylwia Domagalska.

Na początku części drugiej został umieszczony artykuł Krzysztofa Grygajtisa wprowadzający w problematykę dzisiejszych mniejszości narodowych w Polsce. Maria Janukowicz zwróciła uwagę na rolę empatii we współczesnej edukacji, a Iwona Wagner wskazała na szanse i zagrożenia wynikające z dążeń Polski do kształtowania społeczeństwa informacyjnego. Prace Wandy Zych, Jolanty Wilsz, Pawła Zielińskiego oraz Agnieszki Kaczyńskiej badają wybrane problemy pedagogiczne III Rzeczypospolitej.

Z kolei część trzecią otwiera artykuł Stanisława Gawlika na temat historycznej i kulturowej przestrzeni kołęd. Do kultury ludowej nawiązuje też Lidia Pawelec w pracy poświęconej wielokulturowemu wymiarowi kapliczek i krzyży przydrożnych. Natomiast teksty (dwa) Magdaleny Pluty poruszają pedagogiczny aspekt tematyki poruszanej w noweliście Stefana Zweiga, Adam Rędziński zajął się ekonomicznymi uwarunkowaniami wielo-

kulturowości, a Tadeusz Michalczyk opisał zagadnienie racjonalnych wyborów w aspekcie komunikacji społecznej.

Składając niniejszy tom w ręce Czytelnika wypada zaznaczyć, że przedstawione w nim teksty nie dają gotowych odpowiedzi na pytania o kierunek rozwoju oświaty, który zapewni łagodne współistnienie wielu kultur w Polsce, Europie i na świecie. Autorzy ich, dzieląc się swoimi niepokojami, nadziejami i przemyśleniami, budowanymi najczęściej na wycinkowych badaniach własnych, jedynie sygnalizują doświadczenia z przeszłości warte wykorzystania oraz zagadnienia współczesne, wymagające pogłębionej naukowej eksploracji.

Indeks nazwisk

- A**brahamowicz Adolf 78
Abramowicz Adrian 30
Ackerman J. 122
Adamek J. 133, 135
Adamski F. 127, 190
Ajdukiewicz Kazimierz 275, 280, 283
Albert A. 107
Alter Mendel 24
Apuchtin Mikołaj 30, 32
Arct 97
Aries Philippe 253
Arrow K. 276, 282, 284
Artymiak Antoni 16
Askenazy Szymon 117
Assorodobraj Nachman 40, 41
Asz Szalom 47, 48
Awier Abraham 34
Awner Abraham 39, 41
Axer Jerzy 81
- B**ach 68
Baczko Bronisław 13
Bairašauskaite T. 159
Balcerek Marian 107, 111
Balcerzak-Paradowska B. 229
Baliński Stanisław 240
Balukiewicz Małgorzata 61 – 66, 69
Bałaban Majer 65 – 67, 70
Banach Czesław 192, 194
Barach Adam 66
Baran Jolanta 200
Baranowska Maria 33
Baraniecki Adrian 116
Barcz J. 139, 152, 154, 162
Bartmiński Jerzy 239, 240
Bartosz A. 158
Basak A. 154
Batawia Ludwik 34, 37, 41
Bauman Zygmunt 13
Bączkowski W. 145
Becker G. 275, 276, 278 – 280, 283
Bednarczyk H. 195
Bednarski J. 176
Beiser 68
Berdychowska Bogumiła 139, 167
Berg Ernest von 24, 25
Berger Cecylia 70
Berger Józef 52
Berillon 224
Berkowicz 54
Berkowicz Łyzik 24
Berliner Wolf 37
Berlińska D. 152
Bernacki Ludwik 82
Białous Adam 143, 144
Bichtmann Szmul 36
Bielak P. 155
Bielawska A. 79
Biernacka Maria 168
Bierut Bolesław 146
Bierzyska M. 88
Bilewicz-Szczepańska Anna 76
Binder Szlama 36
Birnbaumowa Cecylia 64
Birnbojm M. 45
Birnman Anna 71
Bixterman Bolesław 30
Blifer A. 32
Blumenfeld Emanuel 66
Bochenek Daniel 25
Bocheński A. 145
Bodenstein Adolf 70
Bogrow 30
Bohdanowicz L. 159
Bojarska Zofia 99
Borejszo Maria 237, 239
Branicki Władysław 95
Bratmann Hersch 36
Bratmann Woler 37
Breszer Dawid 24
Brix Emil 257
Broll Abraham 30

- Bronch Mosiek 37
Broniatowski Chill 30
Broniatowski Pinkus 30
Broniatowski Wilhelm 30
Browarek Tomasz 139, 141, 142, 146, 147,
150, 157, 161, 162, 165, 173, 175, 177,
180
Bruce Michel G. 183
Brzeziński Krzysztof 210
Brzeziński Mieczysław 93, 94
Buchanan J.M. 280, 281, 283
Budkowa Z. 122
Budrewicz Tadeusz 239
Budzińska-Tylicka Justyna 119
Bujak Zbigniew 167
Bursztyński Salezy 24, 25
Byczkowski Józef 147, 157
Byk Emil 63
Bykowski L. 75
Bzowski Teofil 82
- C**ajtlin Hilel 47
Cała Alina 47
Caro Jecheskiel 66, 68
Castells Manuel 195
Cellotta B. 214
Centnerszwer R. 24, 35
Cerny Józef 70
Chajes Wiktor 64
Chałupczak Henryk 139, 141, 142, 146,
147, 150, 157, 161, 162, 165, 173, 175,
177
Chamcówna Mirosława 93, 94
Charewiczowa Łucja 122, 123
Chazbijewicz Selim 158, 159
Chlebowczyk J. 159
Chlebowska Maria 33, 34
Chlebowski Bronisław 75, 117, 129
Chlewiński Zdzisław 222
Chłopecki Jerzy 57
Chmielewski P. 276, 282
Chmielewski S. 36
Chmielowski Piotr 117
Chmura W. 77, 81, 84
Chmurski Józef 129
Cholewa B.K. 152
- Choroszewski Wincenty 129
Chrzanowski Ignacy 95, 117
Chrzanowski Tadeusz 104
Ciągwa J. 157
Ciechowicz J. 79, 84
Ciesielski S. 146
Ciszewski S. 125
Civardi L. ks. 101
Coleman J. 275, 282
Cummings Larry L. 208
Cybulska M. 190
Cywiński B. 142, 144, 160, 161
Cywka Juda 38
Czajkowski J. 145
Czarnowscy 11
Czarnowski Stefan 11, 236
Czech Mirosław 150, 166 – 171, 179, 180
Czech Wojciech 248
Czekaj K. 126
Czerkawski W. 117
Czernialis Marianna 182
Czesła A. 157
Czeszer 68
Czetwertyński Włodzimierz Światopełk 95
Częstochowski Majer 24
Czubiński A. 153
- Ć**wikliński L. 117
- D**ankowicz Lipman 30
Daszyńska-Golińska Zofia 117
Dawid Jan Władysław 117
Deming W.E. 265
Delors Jacques 8
Denek H. 190
Derwirski F. 86
Desbordes-Valmore Marceline 258
Dębski Edmund 104
Dimensztajn 52
Dinezon Jakub 45, 47, 48
Długoborski Waclaw 16
Długoszowski Tadeusz Wieniawa 15, 19
Dłuska Bronisława ze Skłodowskich 119
Dłuska Maria 122
Dobrosz J.K. 139, 152, 154
Dobrzański Stanisław 78

- Dobrzycki Stanisław 241
Dodziuk Anna 211
Domagalska Sylwia 8, 125
Domagała B. 152
Domański Z. 82
Dorowski Franciszek 78
Dowgiałło Stanisława 117
Drabek-Ostrowska B. 282
Drozd R. 148
Dryżałowska Grażyna 200
Dubiecki M. 117
Dudek A. 169
Dukat Mosiek 37
Dulczewski Z. 152
Dunin Sulgostowski L. 75
Durkheim Emil 275
Dyczewski Leon 229
Dydusiak Leon 61, 62, 65
Dykcik Władysław 200
Dynkowska Weronika 33
Dziechcińska H. 82
Dziemianko Leszek 254, 258, 259
Dziewulski W. 143
Dzięcielska-Machnikowska S. 230
Dziubińska Jadwiga 93
- E**berhardt P. 159
Ebner von Eschenbach Marie 115
Edelist Jakub 36, 37, 39
Edelman Marek 167
Ehrlich Józef 64
Eisenstein Miriam 44, 45, 52
Eisler Jerzy 154
El-bah Mohamed 260
Ellenberg Z. 24
Eliot Thomas 189
Estreicher Karol 79
Ettinger Fradla 68
Etzel-Kühn Gisela 259
- F**ajgenbojm L. 45
Farbsztajn 48
Fatyga Barbara 196
Feigelbaum Henryk 64
Feldman Wilhelm 80
Ficowski Jerzy 158
Finkiel L. 117
Fischer Lise 257
Fischerowa Jadwiga 99
Fischer Gustaw 79
Fitmann Tobiasz 36, 37
Fleischman Julia 70
Fleischman Leon 70
Forboł Jan 104
Forel A. 224
Fraenkel Debora 72
Fraenkel Stefan 64
Franciszek z Asyżu św. 237
Frei 224
Freiermayer Mosiek 37
Frenkl Henig 41
Freud Zygmunt 222, 254, 256, 258
Fried Wolf 38
Friedan Betty 258
Friedländer Helena 36
Frieske 279
Fromm Erich 213
- G**ajewska H. 122
Galus H. 152
Gapik Lechosław 219, 221
Garbacz M. 156
Garkacz 89
Garlicki Józef 84
Gawalewicz Marian 78, 79
Gawlik Stanisław 8, 235
Gąsowski Tomasz 57
Gebethner G. 97
Geiseger Izidor 26
Gelberg L. 148
Gembarzewski Bronisław 11
Geremek Bronisław 158
Gerlich M.G. 125
Gewircmann 39
Gilinski Sz. 44, 45
Gincburg D.G. 59
Ginsberg Abraham 24, 25
Ginsberg Ejzyk 24, 25
Ginsburg H. 31, 33
Giza-Poleszczyk A. 276
Gladding Samuel T. 207, 214, 216, 217
Glikson Jan 26

- Gloger Zygmunt 241, 242
Gluzińska A. 77
Głąbiński S. 117
Głowacki A. 156
Goban-Klas Tomasz 195
Godlewski Michał 222
Godyń M. 59
Golachowski S. 143
Goldblatt-Kamerling Józefa 64
Goldgart Cerka 70
Goldsztejn Abram 24
Goleman D. 186
Golińska-Daszyńska Zofia 118
Gołuchowski Józef 12
Gordon Th. 223
Gottheimer Berek 25
Gottlieb A. 40, 41
Gottlieb Meyer 24
Gorzelik Jerzy 160
Górecki J. 246, 248, 249, 251
Grad Maks 30
Gradon Szmul 36, 37
Gralek Besser 37
Graniewska Danuta 228 – 231
Greeley A.M. 177
Grochowski Stanisław 236
Gronowska B. 162
Grygajtis Krzysztof 8, 139, 159
Grzebień L. 76, 77, 82
Guardini R. 184
Guderman Jakub 30, 33
Gutman M. 44
Gutowski M. 77
Güdemann M. 35
- H**absburgowie 61, 62, 66, 78, 119
Halecka Ewa 118
Hankała Andrzej 222
Hanns A. 254
Hantke Alfred 129
Hantke Bernard Ludwik 129, 130
Haratyk Anna 62, 65
Hartonowicz Haskiel 36
Hassewicz Stanisław 95
Hawryluk Jerzy 168
Heindl W. 120
- Hejnicka-Bezwińska T. 193
Hellmann B. 36
Henechowicz 54
Henig M. 37
Herman Dawid 44, 45
Hernas Czesław 236, 238, 240
Hersz L. 44
Herszlikowicz 54
Herz J. 37
Herz Michał 27, 37
Herz Stanisław 37, 41
Hewirzmann Adaler 30
Hill Napoleon 185
Hłód Z. 161
Ho-Kim Marie Therese 210, 215
Hochberg 51
Hoffman Jan Nepomucen ks. 62
Hoffman Martin 186
Hoffman Z. 35
Hoflehner Christine 259
Homme 62
Horn Samuel 69
Horney Karen 213
Horowitz 71
Horowitz Cypora 72
Hryciuk G. 156
Hulek Aleksander 200
Hulewicz J. 116
Hunter Marlene E. 225
Hurko Józef 35
Hurland Salomon 33
Hurwic Sz. 44, 45
- I**mich J. 37
Ivey 214
Iwanicki Mieczysław 141, 146 – 150, 152 – 155
Iwaniec E. 159
Iwaniuk S. 148, 176
- J**acher W. 128, 133
Jachontow A. 34
Jachrowska M. 131
Jachymek J. 139
Jackowski Henryk ks. 75
Jadwiga, królowa Polski 246

- Jaenicke H.R. 267
Jagiełło M. 158
Jagiełło Władysław, król Polski 246
Jagodzińska Maria 222
Jakimowicz A. 90, 91
Jakowski Włodzimierz ks. 96
Jakubowski Andrzej 210
Jakubowski Henryk Tymon 77
Jakubowski Markus 24
Jan Nepomucen św. 251, 252
Jan Paweł II, papież 178
Jan III Sobieski, król Polski 159
Janczak J. 251
Janelli S. 75
Jankowska Ludwika 33
Janowicz Sokrat 147, 167, 179
Janukowicz Maria 8, 183
Jasiński Zenon 183
Jastrzębski Andrzej 237
Jastrzębski W. 157, 174
Jaworski Konstanty 11
Jelic 39
Jerzmanowska Z. 122
Jeziorkowski Stanisław 129
Jofe L.Ch. 51
Johnson K.P. 267
Johnson Paul 59 – 61
Joteyko Józefa 119
Józef II, cesarz austriacki 61
Jungk Robert 7
Junosza-Stępowski Kazimierz 84
Juzwenko Adolf 156
- K**ac 54
Kaczenbojgn 45
Kacnelson L. 58 – 60
Kaczyńska Agnieszka 8, 227
Kadulska Irena 78, 82
Kaja H. 206
Kalecka A. 44,45
Kallas M. 162
Kamiński A. 24
Kamiński M. 276
Kargulowa Alicja 206, 208 – 212
Karlin A. 58
Karpiński J. 169
Karpiński Franciszek 238, 241
Kaszycki Jan 239
Kautsky Karol 13
Kazanecki Paweł 177 – 179
Kaźdan Ch.Sz. 44, 46 – 49, 51, 52, 54
Kądzioła Melchior 239
Keller Izydor 24
Kelly G.A. 210
Kersten K. 145, 146, 148, 154
Kiepas A. 192
Kijak Estera Dwojra 34, 38, 39
Kiryk Feliks 19
Klafkowski A. 151 – 153
Klajewski Ławr 91
Klajmon U. 244
Klemensiewiczowa Jadwiga z Sikorskich 117
Klepfisz I. 44
Kleszcz Teresa 129
Klonowski Teofil 239
Klosterman 30
Klumer 48
Kłoczowski Jerzy 161, 171
Knichowiecka M. 99
Knoll E. 211
Koblinc Szymon 37
Kochanowicz J. 77
Kocot K. 161
Kodisowa Józefa 119
Koenigsberg Herszlik 24
Koff Lejbuś 27
Kohn Abraham 66
Kohn Berek 25
Kon Edward 34, 37
Kon Henryk 30
Kon Ludwik 26
Kon Rozalia 27
Kołakowski A. 156
Kołakowski Leszek 13
Kołodziejczyk Ryszard 16
Kopczek J. 190
Kopińscy Izrael i Lipman 24
Korbel J. 154
Kore Hana 24
Korf N.A. 30
Korpikiewicz Honorata 219, 222 – 224
Kosiarski J. 152

- Kosiński L. 155
Kostrzewa Grzegorz 167
Kościński P. 150
Košči J. 206
Kotarbiński Tadeusz 13
Kotlarska-Michalska A. 230
Kotzebue August 78
Kowalczykowska J. 122
Kowalski Tadeusz, ks. 112
Kozak Stefan 166
Kozakiewicz Mikołaj 180
Kozłowski Stanisław 239
Koziebrodzki Władysław 78
Kozłowska Anna 122
Körner Karl Teodor 78
Krajewska Teodora 118
Krakauer Chil 36
Kramsztyk Mojżesz 23
Krasiński Adam 95
Kraś J. 117
Krauze Boelsław 104
Krawcewicz Stanisław 222
Krejci J. 183
Kreigel 50
Kroh A. 151
Kronenberg Leopold 95
Kroński Tadeusz 13
Kruszyński J. ks. 83
Kryczyński J. 159
Kryńska Elwira 76
Kryński A. 141
Krysa J. 77
Krysiński A. 145
Krzysztofek K. 193
Krzyżaniak Barbara 239
Krzyżanowski Julian 94, 236, 238
Księżopolski M. 227
Kucha R. 28, 36
Kuczalska-Reinschmit Paulina 118
Kula Ewa 16, 76
Kukułka Józef 145, 164, 165
Kulczycki Marian 206
Kunsiens Icek 37
Kupersztajn W.M. 51
Kurcz Zbigniew 142, 152, 154, 157, 174 –
176
Kurdybacha Łukasz 76
Kuroń Jacek 167, 168, 179
Kustra Czesław 63
Kux S. 139, 162
Kuźmińska Maria 11
Kuźmiński Bolesław 11
Kwaśniewska Grażyna 201
Kwaśniewski K. 139, 163
Kwiatkowska H. 185
Kwilecki Andrzej 145, 147, 172, 174
L
Lakman D. 277
Lanckorońska Karolina 122
Landau Adolf 24, 32
Landau Jonas Szaja 25
Landau Lejbuś 36, 37
Landau Rafał 71
Landau S.R. 31, 36
Landesber 68
Lapides Izrael 37
Lazarus Maurycy 64
Lechicki Cz. 102
Leder Markus 31, 33, 34, 37, 39
Lenartowicz Teofil 238
Lenin Włodzimierz Ilicz 13
Lentowicz Z. 139
Leon III, papież 249
Lepalczyk Irena 227
Leskiewicz 16
Lewandowski Józef 15, 19
Lewicki K. 77
Lewin G. 44
Lewin Jakub 44, 45
Lewowicki Tadeusz 214, 244
Lietz Hermann 224
Likiernik Edward 24
Likiernik Mojżesz 24
Lilien Adolf 64
Lilien Edward 64
Lilienowa Emma 64
Linast D., ks. 87
Lipiec Janusz 8, 11 – 13, 15, 16, 18, 19
Lipiec Wojciech 8, 18
Lipok-Bierwiaczonek M. 244
Lipski Jan Józef 167
Lis M. 143

- Lissowski G. 276 – 279
Liszka J. 252
Lorenz Stanisław 11, 14
Lovell J. 145
Loyola Ignacy 81
Löwenherz Henryk 64
Luksemburg Samuel Laje 25
Lutosławski Wincenty 103
- Ł**adnowski Aleksander 79, 80
Łapot Mirosław 8, 57
Łesiów Michał 166, 170
Łęczek Ireneusz 159
Łętowska Ewa 160
Łojek Jerzy (pseud. L. Jerzewski) 154
Łomny Z. 186
Łoś S. 145
Łoziński S. 139, 157
Łukasiewicz G. 145
- M**acierewicz Antoni 140, 162, 165
Mackiewicz J. 153
Maczek Stanisław gen. 12
Madajczyk P. 139
Madurowicz-Urbańska Helena 57
Magidzon 45
Magosci P.R. 151
Mahler Rafał 40
Majersohn Mojżesz 25
Makauskas (Makowski) Bronisław 146, 166, 167, 180
Makowski Bronisław zob. Makauskas Bronisław
Malawski Władysław 104
Maliszewski E. 141
Maliszewicz B. 85
Małachowska M. 102
Mansbridge J.J. 280
Marcin św., bp z Tours 248
Margolin S. 60, 63
Margules Hena 68
Margules Symcha 68
Markiewicz W. 152
Markowicz Dawid 24
Markusfeld Adolf 25
Markusfeld Henryk 36, 39 – 41
Markusfeld Józef 39 – 41
Marti Jean François 210, 215
Martyniuk Bohdan 179
Maryński A. 145
Marzec Helena 227
Maslow Abraham Harold 211
Maternicki Jerzy 123
Mathewson R. 216, 217
Matusewicz Czesław 210
Mauersberg Stanisław 43
Mazur Marian 214
Mazurek Beata 222
Medem Włodzimierz 47 – 49
Meducka Marta 8, 41, 93
Meissner Andrzej 70, 76
Meissner-Łozińska Justyna 70
Melosik Zofia 185
Melzerowa Róża 58, 60, 70, 72
Memles Oswald 66
Mendelson Sz. 49
Meyerson L. 208
Męclewski Edmund 143, 154
Męczkowska Teodora 118
Miarka Karol 239
Miąso Józef 39
Michael J. 208
Michalczyk Tadeusz 8, 275
Michalewicz Norbert 63
Michalska A. 139, 162
Michałowska Teresa 235
Michna E. 151, 172
Millon T. 208
Mioduszewski Michał Marcin ks. 238
Mirga A. 142, 158
Mironowicz Eugeniusz 145, 147, 148, 168, 177, 179
Mises 68
Misiak W. 152
Miszalska Anita 189
Miśkiewicz A. 159
Mizgalski Jerzy 19
Mokry Włodzimierz 166, 167, 169, 170, 179
Mokrauer Markus 30
Montag Józef 37
Morzycka Faustyna 93
Moszyński K. 245, 248

Możdżeńska-Mrozek Danuta 227
Mrozek W. 127, 133
Mrozowska Kamilla 15
Mróz L. 142, 158
Mucha J. 140
Murawiów Michał Mikołajewicz gen., zw.
Wieszatielem 246

Najmanowicz Herz 37
Nassalski ks. 96
Naumowa Olga 33
Nelicki A. 59
Nespiak D. 153, 156
Nestroy Johan Nepomun 78
Neufeld Daniel 24, 25
Neumann Szymon 25, 26
Niedźwieńska Agnieszka 222
Niemiec Jan 76, 77
Niewirowicz Stefan 104
Nieznanowski Stefan 238
Nikitorowicz Jerzy 177
Nomberg H.D. 47, 48
Nowaczyński A. 84
Nowak Jerzy R. 156
Nowak-Dłużewski Juliusz 236
Nozick R. 280
Nurek Krystyna 200
Nusbaum-Hilarowicz Józef 117
Nyczkało Nella 214

Obirek S. 82
Oderfeld Adolf 26
Oderfeld Leon 25
Okoń Jan 76, 239
Okoń Wincenty 192
Oks N. 41
Olgin 51
Olson M. 276
Olszewska Jadwiga 118
Olszwanger Aba 46, 47
Opeć Baltazar 237
Oppenheimer J. 277
Orczykowski Jan 88
Orłowski H. 145
Ornsteinówna Alicja 68
Orzechowski E. 77

Osik Danuta 201
Osmańczyk Edmund 154
Osóbka-Morawski Edward 146
Ostersetzer I. 59, 60
Ostrowski Aleksander 63
Ostrowski J.K. 77
Osuchowski Antoni 94, 95
Owczarska B. 225

Palus Waldemar 41, 96, 130
Pankowska Rachela 25
Pankowski Dawid 32
Pańczyk Jan 201
Parnes Maria 68
Parnes Rozalia 68
Paszkowski Wiesław 8, 43
Paulson 30
Pawelec Lidia 8, 243
Pawlina-Meducka M. zob. Meducka Marta
Pawłowicz Konstanty książę 25
Pawłowicz D. 139
Paygert A. 76
Pelczar A. 192
Pełczyński G. 158
Pempusówna Stanisława 89
Perec Icchok Lejbuś 44, 45, 47
Perkowska U. 120
Perl Hirsch 31
Perlmutter Salomea 64
Pękowska Marzena 76
Philipp Edmund 64
Piaget Jean 209, 210
Piątkiewicz Aleksander ks. 81
Pilch J. 191, 227 – 229
Piutca W. 30
Platerówna Eliza 104
Pludermacher G. 52
Pluta Magdalena 8, 253, 257
Pobóg-Malinowski Władysław 151
Podgórska E. 33
Podlaski Kazimierz 140
Podsiad Antoni 237
Polaczek H. 122
Poleszczuk J. 276
Poliszczyk Wiktor 156
Poliewoń 30

- Popielewicz R. 155
Poplatek J. 76, 82
Potasiewicz Herz 37
Poznańscy Mojżesz i Jan 24
Poznańska-Wajzer Dorota 33, 34, 39
Proper Jan A. 71
Proskurowscy 25
Proskurowski Alfred 25, 26
Proskurowski Dawid 26
Prószyński Konrad 93, 94
Pryłucki Noach 47 – 49
Przemieniecki L. 88
Przeworski Józef 25
Przybylski Zygmunt 78, 79
Puchowska Małgorzata 8, 75, 78
Pudło Kazimierz 142, 145, 146, 148, 172
Pytlarz Edmund 104
- R**abinowicz Jehuda 24
Rachtmann Szmul 37
Radziejewicz-Winnicki Andrzej 189
Radziwiłł Krzysztof 104
Raimund Ferdinand 78
Rajchman 48
Rajkiewicz A. 194, 227
Rakowska Alicja 200
Rapacki Wincenty 79
Rapaport Mojżesz 70
Rappaport Żanetta 69
Raszewski Zygmunt 79
Raszi (właśc. Szłoma Icchaki z Troyes) 35
Ratner 41
Rauziński H. 152, 174
Rawiczowa 44
Reale E. 145, 146, 152, 153
Rechnic Jakub 38
Reddie Cecil 224
Rehman A. 117
Rein Edward 69
Reinfuss R. 145, 151
Reisenstein Bender 36, 37
Reiterowa A. 102
Reizes 68
Reykowski Janusz 13
Rędziński Adam 8, 261
Rędziński Kazimierz 8, 9, 23
- Riverin-Simard S. 215
Robbinson Gerszon 34
Rogers Carl Ranson 211 – 214, 223
Rohatyn Mojżesz 64
Romanowowie 30
Root S.J. 261, 268
Ropers N. 184
Rosen Nachman 24, 32
Rosenblatt Mieczysław 26
Rosenfeld Lew 37
Rosenfeld Otylia 37
Rosenowicz Michał 26
Rosenstein Izak Aron 66, 67
Rosenstein Klara 67
Rosińska Zofia 210
Rosner J. 108
Rosół Adam 191
Rościszewski M. 224
Rot H. 162
Rotfeld A.D. 161
Rotwand 40
Rozen 54
Rozenblat 54
Rozenfeld 45
Różańska A. 244
Rudy Szmul 38
Ruf Iser 24
Rusinek Kazimierz 12
Russ Józef 25, 36
Rutkowski 96
Ruxerówna M. 122
Rybicka L. 122
Rydel L. 117
Ryżyk Maria 144
Rýzl Milan 223
Rzepliński Andrzej 160 – 164
- S**achs-Skalińska M. 122
Sadokierska Cirla 37
Sadokierski Cyryl 36
Sadowski Andrzej 139, 141, 146, 147, 150, 177
Sajewicz M. 168
Sakson A. 143, 145, 152 – 155, 174
Sala Władysław 208
Salij Jacek 240

- Salomon, król żydowski 59
Samsonowicz Izrael 39
Sas J. 77
Schaff Maks 58, 63, 65, 67, 68
Schaff Maria z Wohlfeldów 67
Schaff Szymon 67
Schapira Marcin 69
Schiff M. 118
Schmidt Miriam 258
Schreiber 39
Schreiber Mariam 70
Schreiber Szymon 71
Schultz J.H. 224
Schumacher E.J. 7
Schuster H. 122
Scott William Edgar 208
Segal 30
Sempołowska Stefania 93
Sen Amartya K. 276, 279 – 284
Senft S. 152
Serkowski Józef 63, 64, 70
Seweryn Tadeusz 244, 246 – 248, 250
Sękowska Zofia 199
Sidor 96
Siedlecki Jan 239
Siemaszko Ewa 156
Siemaszko Władysław 156
Sienkiewicz Henryk 94 – 96
Sienkiewicz P. 195
Silberg Perec 27
Silva 225
Simonides D. 127
Siuta J. 222
Skaradziński Bohdan 140, 167
Skarga Piotr, ks. 63
Składkowski Felicjan Sławoj 130
Skłodowska-Curie Maria 117, 119
Skubiszewski Krzysztof 151 – 153, 174, 180
Skwarczyńska Stefania 122
Słonimska Maria 33
Słupińska J. 227
Smith Adam 279, 280
Snoch Bogdan 41
Sobalski Franciszek 110
Sobański Leopold 129
Sobczak J. 159
Sobol Elżbieta 235
Sochaczewski N. 34
Sokolewicz Zofia 125
Sokolewicz W. 125
Sokołow N. 47
Sokrates 280
Solbrig 80
Sosna G. 148
Sozański Z. 276
Stadtmuller E. 155
Stalin Józef 145, 146, 148, 149, 156
Starka Icek 37
Stefanowska Michalina 118
Stein E. 60
Stelmachowski Andrzej 180
Stemler Józef 9 7, 100 – 102
Stępień B. 19
Stroh 68
Stwarz A. 125
Suchmiel Jadwiga 8, 115, 117, 118, 122, 123
Suchocka Hanna 180
Sukiennicki H. 143
Sulima Roch 240
Sulimierski F. 75
Super Donald E. 215
Surowiec A. 156
Süss Maurycy 25, 32
Syczewski Jan 143, 144
Sykulski Kazimierz ks. 104
Syl. 143, 144
Szacher Jakub 37
Szachmanowicz Hayman 24
Szacki Jerzy 13
Szajnocha Karol 245, 246
Szamel D. 158, 159
Szapocznikow Chaim 32
Szapocznikow Chaja Liba 34
Szczepański Marek S. 191, 193
Szczygieł Mirosława 8, 107
Szczypiorski A. 154
Szlenkier Karol 95
Szlenkierowie 95
Szmieja M. 143, 152
Sznapper Szmul 37
Szperberg Ludwik 30

- Szpigiel Agrypina 33
Sztajer Szmul 37
Sztajnic Jakub 37
Sztumski Janusz 126, 128
Szulc Maria 224, 225
Szulkin Michał 15
Szumański Stefan 90
Szwed Ryszard 96, 130
Szybalski M. 70
Szydłowska M. 78
Szyfer A. 143
Szylo-Skoczny M. 227
Szymański Stanisław 25
Szyszko-Bohusz Andrzej 225
- Ś**liwerski Bogusław 183, 184, 186, 223
Śmiełowska M. 143, 152
Śniegocka Cecylia 93
Świątek P. 276
Świątkiewicz W. 126
Świda-Ziomba Hanna 191
Świerczyński Zelik 24
Świstek P. 277
- T**arka Krzysztof 145, 146, 165, 180–182
Tatarkiewicz Władysław 13
Tauszyńska A.D. 7
Teitelbaum Augusta 69
Teitelbaum Wilhelm 68, 69
Telasi-Golubcow H. 214
Tender R. 36
Tešiorowski Jerzy por. 11
Thomas A. 186
Thomas K. 224, 225
Tichy M. 120
Tobjański Z. 157
Tokarski Jan 236
Tolman Edward Chace 208, 213
Tomala M. 154
Tomaszewicz-Dobrska Anna 117
Tomaszewska H. 99
Tomaszewski Jerzy 35, 43, 44, 66
Tomecka Magdalena 210
Trepka Maria 33
Tryniszewski E. 94–96
Tugenhold Jakub 23
- Turian 140
Turonek Jerzy 166
Twardowski K. 117
Tyloch Witold 245
Tysza Z. 227, 229
Tyszkiewicz J. 159
- U**ramowska A. 129
Urban Thomas 153, 175
Urban W. 156
Urbankowski B. 156
Urbanowicz Beata 39, 40
Urbański Aureli 78
Uszynski K.D. 30
- W**agner Iwona 8, 189, 191
Wajs K. 117
Wajs S. 117
Wajsberg M. 41
Wajzer D. zob. Poznańska-Wajzer Dorota
Wajzler Bolesław ks. 104
Walasek Stefania 8, 85
Walaszczyk Maciej 143, 155, 156, 160
Walczak Jan 159, 160
Walewski W. 75
Walichnowski T. 156
Wałęsa Lech 166, 167
Wapp E. 176
Warmińska K. 158
Warmund Józef Baruch 39
Wasilewski Ferdynand 66
Wasiutyński B. 83
Wasser Ozjasz 64
Wawelberg 40
Weigl B. 85
Weinberg Berek Abraham 39
Weinberg L. 36, 37
Weisberg Stanisław 25
Weitraub Lidia 39
Werde L. 36
Wesołowski Seweryn 104
Węgrzynek Hanna 47
Widajewicz J. 238
Wielopolski Aleksander 23, 28
Wiener Markus 27
Wierciński A. 85

- Wierzycka Ł. 139, 162
Więckowska H. 116
Wilczyński Markus 24
Wilenberg Perc 41
Williamson E.G. 214
Wilsz Jolanta 8, 205, 214
Winnicki J. 150, 165
Winter G. 184
Wintraub 70
Wiślicki Dawid 24
Wiśniewski 83
Witkowska Helena 118
Witkowski Romuald 180
Wlazło S. 191
Władysław Opolczyk, książę 129
Włodarczyk T. 76
Wodowozow 30
Wojciechowski Franciszek 200, 201
Wojecki M. 142
Wojnar Irena 193
Wojnarska Anna 201
Wojnicki P. 155
Wojnowski E. 155
Wojtasiak Elżbieta 201
Wojtasik Bożena 205
Wolański Napoleon 228
Wolberg A. 36
Wolberg Lewis R. 222, 225
Wolicka-Arnd Stefania 118
Wolff 97
Wolfke K. 161
Wolniewicz B. 160
Wosiek Maria 79
Woźniak A. 126
Wódz Jacek 126, 128
Wódz Kazimiera 128, 129
Wójcik Mikołaj 59, 156, 159, 161, 163
Wójtowicz Bernadetta 164, 165
Wrocławska Ernestyna 24, 32, 33
Wroczyński Ryszard 76, 94
Wroncka Stanisława 104
Wróbel Piotr 43, 47, 48, 66, 147, 176
Wróblewski J. 160
Wróblewski P. 157
Wróblewski Stanisław, ks. 112
Wróblewski T. 185
Wrzesiński W. 177
Wujek Tadeusz 222
Wybranowski W. 156
Wyrozumski J. 76
- Y**anitelli V.R. 76
Yapko Michael D. 219
- Z**acher L.W. 192
Zakrzewski S. 117
Zalewska Gabriela 47
Zamkowski W. 162
Zaremba M. 142
Zawadzka B. 162
Zdziechowski M. 117
Zębaty Maciej 241
Ziaziun Iwan 214
Zieliński J. 120
Zieliński Paweł 8, 219, 225
Zieliński S. 83
Zieliński Zygmunt 47
Zięba M. 238
Ziętek J. 243
Zinkiewicz Jan 156
Ziółkowski J. 154, 157
Złotnik Simcha 37
Zołotow 30
Zrodkiewicz Józef 38
Zuberbühler 224
Zweig Stefan 8, 253 – 255, 257 – 260
Zwilling Julia 69
Zych Wanda 8, 199
- Ż**abczyc Jan 238
Żarnowska A. 125
Żbikowski Andrzej 71
Żeligowski Lucjan, gen. 53
Żemajtis 52
Żerelik Rościsław 148, 151
Żeromski Stefan 13
Żmichrowska M. 76
Żołyński J. 156
Żółkowski A. 80
Żuraw Józef 41